

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|019 VAN 19 APRIL 2018

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE GEMEENTESCHOOL VAN (NEDER)ZWALM, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 2 MAART 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 23 april 2018 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 2 maart 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige bescherming als monument van de gemeenteschool in Zwalm. De adviesvraag verduidelijkt dat de minister reeds op 1 maart 2018 de voorlopige bescherming ondertekende. In uitvoering van artikel 6.1.8 van het Onroerenderfgoeddecreet wordt de VCOE alsnog om advies gevraagd.

Het ministerieel besluit geeft volgende duiding bij de spoedbescherming van de gemeenteschool: *'Gelet op de dringende noodzakelijkheid vanwege de lopende vergunningsaanvraag tot sloop, waardoor de adviezen van de colleges van burgemeester en schepenen van Zwalm, van de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid, bevoegd voor omgeving, mobiliteit en openbare werken en landbouw en visserij en van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed niet ingewonnen zijn'*.

2. De commissie spreekt zich in onderstaand advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het beschermingsvoorstel.
3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de bescherming van de gemeenteschool van Zwalm, met inbegrip van het schoolgebouw, de ommuurde speelplaats, het sanitaire blok, de overdekte speelplaats en de bijgebouwen als monument vast. Artikel 1 verwijst verder naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd.
4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de historische en architecturale waarden die de bescherming verantwoorden. De gemeenteschool in Zwalm wordt daarbij omschreven als een representatief en zeldzaam voorbeeld van de traditionele plattelandsschool uit het interbellum. De school zou bovendien één van de eerste plattelandsscholen zijn waar beroepsvoorbereidende infrastructuur aan de onderwijslokalen werd toegevoegd. Op architecturaal vlak wordt de schoolsite aangewezen als een representatief en relatief gaaf bewaard voorbeeld van de vroeg 20ste-eeuwse schoolbouw in landelijke context, waarbij nagenoeg alle typologische kenmerken en elementen bewaard bleven.

De commissie erkent dat de historische waarde van de gemeenteschool onderbouwd wordt door het uitgebreide historische luik van het inhoudelijk dossier, waarin diverse archiefbronnen en publicaties worden aangehaald. Anderzijds merkt de commissie op dat noch het inhoudelijk dossier, noch het beschermingsbesluit de 'voorbeeldfunctie' van de gemeenteschool met vergelijkingsmateriaal staven. Er wordt geen vergelijking gemaakt met andere gelijkaardige schoolgebouwen in Vlaanderen, om zo het belang van de bescherming van dit specifieke

gebouw te onderbouwen. Dit is een belangrijke tekortkoming in het dossier, die volgens de VCOE niet verantwoord kan worden door het feit dat het een ad hoc-bescherming betreft. De commissie vraagt daarom de zeldzaamheid en representativiteit van de gemeenteschool verder te onderzoeken en te onderbouwen. De school dient te worden vergeleken met reeds beschermde plattelandsscholen en met gelijkaardige scholen opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed. De commissie vraagt daarbij tevens aan te geven of er nog (beter) bewaarde historische plattelandsscholen in Vlaanderen te vinden zijn en of er nog andere scholen een bescherming verdienen.

Wat de erfgoedwaarden van de gemeenteschool betreft, vraagt de commissie daarnaast te onderzoeken of tevens de sociale erfgoedwaarde¹ kan worden opgenomen. Het gebouw doet momenteel immers dienst doet als verenigingslokaal van de jeugdbeweging. De voormalige gemeenteschool heeft in die zin nog steeds betekenis als ontmoetingsplek voor de lokale gemeenschap.

Artikel 2 beschrijft tevens uitgebreid de aanwezige erfgoedkenmerken en erfgoedelementen die het te beschermen monument typeren.

5. De beheersvisie is opgenomen in artikel 3 van het beschermingsbesluit. Het is positief dat deze uitgaat van een geïntegreerde opwaardering van de site en de nadruk legt op de draagkracht van het gebouw.

Wat doelstelling 3° betreft, is het voor de commissie onvoldoende duidelijk in hoeverre het behoud van de speelplaats, de omheiningsmuren en toegangspoorten, het sanitaire blok en de overdekte speelplaats essentieel is voor de bescherming als monument. De formulering *'het behoud (...) draagt bij tot de herkenbaarheid als voormalige dorpschool'* is te vaag. De commissie vraagt doelstelling 3° te verduidelijken en te herformuleren. Hetzelfde geldt voor doelstelling 4° inzake het interieur. De formulering *'het behoud van de herkenbaarheid als lagere school'* is onvoldoende duidelijk.

Daarnaast vraagt de commissie verdere verduidelijking met betrekking tot eventueel aanvaardbare ingrepen of nieuwe invullingen. Het is positief dat doelstelling 5° hier alvast op inspeelt, maar deze doelstelling blijft volgens de commissie eerder vaag. De commissie vraagt bijvoorbeeld aan te geven of het mogelijk zou zijn om onder bepaalde voorwaarden een (hedendaags) volume toe te voegen aan het gebouw, ter ondersteuning van een eventuele nieuwe functie. De kans dat het gebouw opnieuw als school in gebruik genomen wordt, is vrijwel nihil. Vandaag wordt de school gebruikt als verenigingslokaal voor de scouts, maar is het onderkomen door het nalaten van regelmatig onderhoud. Indien het gebouw verder een gemeenschapsfunctie zou krijgen (als verenigingslokaal of anders), moeten volgens de commissie aanpassingen kunnen doorgevoerd worden om dit gebruik met hedendaagse comfort- en veiligheidsnormen in overeenstemming te brengen. Een uitbreiding (bijvoorbeeld op de plaats van de verdwenen onderwijzerswoning) zou een dergelijke nieuwe functie kunnen ondersteunen. De commissie adviseert daarom volgende doelstelling op te nemen in artikel 3: *'Een eventuele kwalitatieve en duurzame uitbreiding kan overwogen worden. Een nieuwbouw dient duidelijk ondergeschikt te zijn ten opzichte van het hoofdgebouw en zal de erfgoedwaarden ondersteunen.'*

¹ Een onroerend goed heeft sociale waarde als het in de hedendaagse gemeenschap nog een actief, overgeleverd sociaal gebruik kent of gemeenschapsvormend is blijven werken.

Met betrekking tot beheersdoelstelling 6° suggereert de commissie volgende toevoeging: *‘het terug aanbrengen van het historisch kleurenpalet op het schrijnwerk, op basis van de aanwezige sporen’*. De commissie verwijst hiervoor naar foto 12 van de fotoregistratie bij het ministerieel besluit.

6. Artikel 4 van het ministerieel besluit bevat de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument.
7. In artikel 5 van het beschermingsbesluit worden de toelatingsplichtige handelingen opgesomd. Het is voor de commissie onduidelijk waarom ‘de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem’ wordt opgenomen. De commissie vraagt dit te verduidelijken of deze toelatingsplicht te schrappen.
8. Tot slot formuleert de commissie een aantal opmerkingen bij het inhoudelijk dossier:
 - Aansluitend op de bemerking inzake de sociale erfgoedwaarde vraagt de commissie om in het inhoudelijk dossier de historiek van het gebruik van het gebouw sinds de sluiting als school te beschrijven. Daarbij dient tevens het huidige gebruik te worden geduid en vanaf wanneer dit het geval is.
 - De commissie heeft verder een inhoudelijke suggestie: *De driekleurige band in zwarte, okerkleurige en rode tegels in de klasvloeren is mogelijks een expliciete verwijzing naar de Belgische driekleur, als een uiting van Belgisch patriotisme zo kort na de Eerste Wereldoorlog.*
 - De commissie wijst er tot slot op dat het dossier (beschermingsvoorstel en ministerieel besluit) enigszins ontsierd wordt door een aantal slordigheden, taal- en schrijffouten. Een grondige taalkundige screening is noodzakelijk. Verder dient de overlijdensdatum van architect Jules Colpaert te worden gecorrigeerd: volgens ODIS, dat in voetnoot als referentie wordt aangegeven, is dat 1975 in plaats van 1979. De commissie wijst verder op volgende zinnen, vermeld op pagina 16 van het inhoudelijk dossier onder hoofdstuk 3.3. ‘toelatingsplichtige handelingen’: *“De toelatingsplichten zijn op maat van de bescherming. Hieronder lichten we een aantal van deze toelatingsplichten toe zodat duidelijk is wat er mee wordt bedoeld”*. Er volgt echter geen verdere toelichting. De commissie vraagt de toelichting alsnog op te nemen, of deze vermelding weg te laten. En tot slot vraagt de commissie in de documentatie bij het inhoudelijk dossier de bijschriften bij afbeeldingen 6, 7 en 8 aan te vullen.
9. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van de gemeenteschool in Zwalm. De commissie vraagt:
 - De ‘voorbeeldfunctie’ van de gemeenteschool verder te staven met het nodige vergelijkingsmateriaal;
 - Te onderzoeken of tevens de sociale erfgoedwaarde kan worden opgenomen;
 - De beheersdoelstellingen 3° en 4° verder te verduidelijken en te herformuleren, verdere verduidelijking te geven inzake eventueel aanvaardbare ingrepen, invullingen of uitbreidingen en beheersdoelstelling 6° aan te vullen;
 - Het inhoudelijk dossier op een aantal punten aan te vullen en te verbeteren.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweirdt

Voorzitter